

JOANNA KUMOR-MIELNIK

Lublin

Budownictwo kościołów parafialnych (archi)diecezji lubelskiej w latach osiemdziesiątych i jego kontynuacja w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Zestawienie statystyczne

.....

W artykule schematycznie przedstawiono zakres, a zarazem zarys problematyki budownictwa kościołów parafialnych w diecezji, a od 1992 r. – archidiecezji lubelskiej, w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. Zarys jest wstępem do szerszego studium nad podjętymi zagadnieniami badawczymi. Przedmiotem rozważań jest budownictwo rozumiane jako proces, w którym inicjowano i realizowano inwestycje związane z wznoszeniem obiektów sakralnych oraz kościelnych w trudnym i zmiennym okresie PRL, a od 1990 r. – w warunkach demokratycznych. W latach osiemdziesiątych nastąpiła niespotykana dotychczas w diecezji lubelskiej eksplozja budownictwa sakralnego, która miała swoją kontynuację w następnym dziesięcioleciu. Na terytorium (archi)diecezji lubelskiej powstało wówczas ponad 130 kościołów parafialnych zlokalizowanych głównie w dużych miastach oraz w części północnej i centralnej diecezji. Niewątpliwie ta imponująca liczba nowych obiektów wzniesionych w stosunkowo krótkim czasie jest efektem wieloletnich pertraktacji i zabiegów, jakie w przedmiocie budownictwa sakralnego czynił u władz komunistycznych ówczesny ordynariusz diecezji lubelskiej bp Bolesław Pylak. W tekście pominięto natomiast kwestie odnoszące się do architektury i architektów obiektów sakralnych, gdyż stanowią one odrębny problem badawczy, wymagający szczegółowej analizy.

Słowa kluczowe: budownictwo sakralne, kościół, parafia, archidiecezja, diecezja, władze komunistyczne

.....

Zauważalny wzrost liczby kościołów parafialnych, jaki dokonał się w latach osiemdziesiątych XX w. wynikał z naglącej potrzeby uzupełnienia znaczącego niedoboru obiektów sakralnych. Przede wszystkim był jednak odpowiedzią na wcześniejszy, trzydziestoletni paraliż budownictwa sakralnego spowodowany polityką władz partyjno-państwowych zmierzających do niszczenia podstaw materialnych Kościoła poprzez m.in. zahamowanie ruchu budowy kościołów. Sformułowano wówczas szereg aktów prawnych wprowadzających „reglamentację” zezwoleń na budowę oraz remonty budynków sakralnych i kościelnych¹. 10 lutego 1957 r. wydano Instrukcję w sprawie budownictwa obiektów sakralnych

¹ M. Kała, *Formy administracyjnego zwalczania Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej*, [w:] *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, red. S.A. Bogaczewicz, S. Krzyżanowska, S. *Studia i Materiały*, t. 4, Wrocław 2004, s. 196.

i kościelnych, która swoje rozwinięcie znalazła w Okólniku Nr 3 z dnia 27 marca 1957 r. regulującym prawo budowlane, sposób uzyskiwania zezwoleń i zaopatrzenia budownictwa kościelnego w materiały budowlane². Z kolei wydane pod koniec 1957 r. rozporządzenie „w sprawie wykonywania prac projektowych i nadzorczych w budownictwie” wymagało od architekta mającego zaprojektować kościół uzyskania uprzednio zgody kierownictwa zakładu, w którym był zatrudniony. Kolejne trzy akty prawne wydane w roku 1961 nakładały na inwestora obowiązek udokumentowania pochodzenia materiałów budowlanych, a więc dowodu ich legalnego nabycia lub uzyskania, co stanowiło dodatkową przeszkodę, jako że parafie nie mogły w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych legalnie nabyć materiałów budowlanych, ponieważ nie uzyskiwały przydziałów w systemie centralnego rozdzielnictwa³.

Zasadnicze zmiany w prawie budowlanym dokonały się dopiero na mocy wydanego 24 listopada 1981 r. przez Prezesa Rady Ministrów Zarządzenia Nr 47 uchylającego wspomniany Okólnik Nr 3 z 1957 r., który do 1981 r. stanowił podstawę prawną do odrzucania wszelkich wniosków dotyczących budownictwa sakralnego i kościelnego⁴. Zarządzenie Nr 47 wyraźnie rozróżniło inwestycje sakralne od kościelnych. Do pierwszych zaliczono budowę, rozbudowę, przebudowę oraz odbudowę kościołów i kaplic, natomiast pod pojęciem „inwestycje kościelne” rozumiano wszelkie inne prace remontowo-budowlane realizowane przez instytucje kościelne lub zakonne. W kolejnym punkcie omawianego dokumentu inwestycje sakralne i kościelne włączono do planów zagospodarowania przestrzennego, kurii zaś zezwolono na współudział w ich opiniowaniu, z punktu widzenia potrzeb tych przedsięwzięć⁵. Zarówno dzięki temu zarządzeniu, jak i z powodu nasilającej się presji ze strony hierarchii kościelnej oraz wzburzonych nastrojów społecznych liczba wydawanych zezwoleń z roku na rok wzrastała⁶.

W (archi)diecezji lubelskiej ruch budowy kościołów parafialnych przybrał na sile już na początku lat osiemdziesiątych XX w. W latach 1981–1990 wzniesionych zostało 77 tego typu obiektów, a w następnym dziesięcioleciu – kolejnych 57. Niższy wynik budowlany odnotowany w latach dziewięćdziesiątych spowodowany był zmniejszeniem terytorium diecezji na skutek reorganizacji jej granic dokonanej na mocy bulli *Totus Tuus Poloniae Populus* papieża Jana Pawła II z 25 marca 1992 r. Diecezja lubelska podniesiona wówczas do godności metropolii przekazała część swojego terytorium (10 dekanatów: biłgorajski, hrubieszowski, józefowski, szczebrzeszyński, tarnogrodzki, tomaszowski, tyszowiecki, uchański, zamojski kolegiacki oraz zamojski nowomiejski) nowo erygowanej diecezji zamojsko-lubaczowskiej oraz 2 dekanaty (zaklikowski oraz janowski lubelski) – diecezji sandomierskiej⁷.

Ogółem w latach 1981–2000 wzniesiono 134 kościoły parafialne (zob. tab. 1), co stanowi około 45% wszystkich świątyń parafialnych wybudowanych na przestrzeni lat 1807–2000 w historycznych i obecnych granicach (archi)diecezji lubelskiej.

2 W. Skworc, *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*, Katowice 1996, s. 63–64; B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985, s. 593.

3 W. Skworc, *op. cit.*, s. 64–67.

4 Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Urząd Wojewódzki w Lublinie, Wydział do Spraw Wyznań [dalej: UWL WdsW], sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne; W. Skworc, *op. cit.*, s. 68.

5 APL, UWL WdsW, sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 1–4.

6 R. Gryz, „*Na masowe budownictwo sakralne nie pójdziemy*”. *Ekipa Gierka wobec budowy katolickich świątyń (1970–1980)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 4/1 (7), s. 129.

7 „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 1992, nr 4/1 (numer w całości poświęcony reorganizacji diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz utworzeniu archidiecezji lubelskiej).

Tab. 1. Wykaz kościołów parafialnych wybudowanych w latach 1981–2000 na obszarze (archi)diecezji lubelskiej

Parafia	Rok erygowania parafii	Materiał budowlany	Lata budowy lub rok rozpoczęcia prac nad wzniesieniem kościoła
Abramów	1925	murowany	1991–1994
Białka	1991	murowany	1983–1985
Białopole	1989	murowany	1992–1995
Biłgoraj pw. Chrystusa Króla	1991	murowany	1982–1984
Błażek	1989	murowany	1981–1988
Brzeziny Stojeszyńskie	1984	murowany	1987–1990
Brzeźno	1998	murowany	1984–1986
Brzozówka	1989	murowany	1982–1984
Bystrzyca Stara	1983	murowany	1982–1984
Chełm pw. Chrystusa Odkupiciela	1983	murowany	1986
Chełm pw. Św. Ducha	1990	murowany	1985–1990
Chełm pw. Trójcy Przenajświętszej	1990	murowany	1993
Chodywańce	XV w.	murowany	1986–1987
Cichobórz	1991	murowany	1981–1984
Ciechanki Łęczyńskie	2004	murowany	1985
Cyców	1921	murowany	1985–1995
Czotki	1983	murowany	1983–1985
Ćmiłów	1991	murowany	1987–1995
Dąbrowica	1950	murowany	1987–1990
Dęba	1991	murowany	1981–1982
Garbów – Cukrownia (Zagrody)	1993	murowany	1987
Giełczew	1980	murowany	1990–1994
Grabówki	1982	murowany	1981–1984
Harasiuki	1991	murowany	1982–1987
Hedwiżyn	1991	murowany	1982–1985
Honiatycze	1975	murowany	1990–1994
Huta Józefów	1990	murowany	1982–1987
Jabłonna Lubelska	1988	murowany	1988–1995
Jakubowice Konińskie	2004	murowany	1989–1992
Jarosławiec	1990	murowany	1982–1990
Jawidz	1988	murowany	1981–1987
Kazimierzówka	1947	murowany	1991–1992
Klemensów	1989	murowany	od 1997 w budowie
Kłodnica	1930	murowany	1993–1997
Kocudza	1987	murowany	1982–1986
Korytków Duży–Bukowa	1983	murowany	1981–1985
Kosarzew Dolny	1984	murowany	1984–1987
Krasnystaw pw. Matki Bożej Pocieszenia	1991	murowany	1987–1993
Kraśnik Fabryczny pw. św. Józefa	1982	murowany	1979–1989
Kraśnik pw. św. Antoniego Padewskiego	1998	murowany	1995–1998
Krzemień	1991	murowany	1982–1983
Księżomierz	ok. 1920	murowany	1996–1998
Lubartów pw. NMP Nieustającej Pomocy	1988	murowany	1982–1987
Lubartów pw. Wniebowstąpienia Pańskiego	1998	murowany	1995–1998
Lublin pw. bł. Jadwigi Królowej	1982	murowany	1982–1985
Lublin pw. bł. Ojca Pio	1999	murowany	1985–1993

Parafia	Rok erygowania parafii	Materiał budowlany	Lata budowy lub rok rozpoczęcia prac nad wzniesieniem kościoła
Lublin pw. bł. Urszuli Ledóchowskiej	1989	murowany	1990–1995
Lublin pw. Dobrego Pasterza	1987	murowany	1988–1995
Lublin pw. Matki Bożej Królowej Polski	1982	murowany	1982–1991
Lublin pw. Matki Bożej Fatimskiej	1985	murowany	1985–1990
Lublin pw. Matki Bożej Różańcowej	1993	murowany	od 1994 w stadium budowy
Lublin pw. Miłosierdzia Bożego	1983	murowany	1985–1991
Lublin pw. Najświętszego Serca Jezusowego	1934	murowany	1985–1988
Lublin pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny	1993	murowany	od 1998 w budowie
Lublin pw. Niepokalanego Serca Maryi	1950	murowany	1979–1985
Lublin pw. Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy	1995	murowany	od 1995 w budowie
Lublin pw. Przemienienia Pańskiego	1990	murowany	1990–1992
Lublin pw. św. Alberta Chmielowskiego	1991	drewniany	1990–1991
Lublin pw. św. Andrzeja Boboli	1985	murowany	1987–1995
Lublin pw. św. Antoniego Padewskiego	1987	murowany	1988–1992
Lublin pw. św. Józefa	1982	murowany	1985–1995
Lublin pw. św. Krzyża	1990	murowany	1991–1993
Lublin pw. św. Maksymiliana Kolbe	1982	murowany	1982–1991
Lublin pw. św. Rodziny	1984	murowany	1987–1992
Lublin pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	1983	murowany	1985–1989
Lublin pw. św. Wojciecha	1996	murowany	1998
Lublin pw. Trójcy Przenajświętszej (Felin)	1993	murowany	od 1994 w budowie
Lublin pw. Trójcy Przenajświętszej (Nałęczowska)	1993	murowany	1993–1996
Lublin pw. Wieczery Pańskiej	1983	murowany	1987–1995
Ludwin	1992	murowany	1983–1985
Łączna pw. św. Barbary	1989	murowany	1988–1996
Motycz	1922	murowany	1994–1996
Nadrybie	1981	murowany	1985–1987
Nasutów	1989	murowany	1990–1998
Niedrzwica Duża	1984	murowany	1983–1986
Niedźwiada	1989	murowany	1981–1984
Nieledew	1985	murowany	1983–1987
Okszów	1991	murowany	1981–1989
Olchowiec	1984	murowany	1982–1984
Oleśniki	1983	murowany	1982–1987
Orchowiec	1984	murowany	1981–1986
Osiny	1992	murowany	1983–1989
Palikije	1985	murowany	1982–1983
Parafianka	1943	murowany	1983–1995
Piłatka	1987	murowany	1981–1985
Piotrków	1981	murowany	1980–1985
Piotrowice Małe	1983	murowany	1985–1987
Pliszczyn	1981	murowany	1995–1998
Płoskie	1983	murowany	1985–1986
Poniatowa	1986	murowany	1981–1986
Potok Stany	1984	murowany	1982–1984
Puławy pw. Miłosierdzia Bożego	1985	murowany	1981–1993
Puławy pw. św. Alberta Chmielowskiego	1990	murowany	od 1989 w budowie

Parafia	Rok erygowania parafii	Materiał budowlany	Lata budowy lub rok rozpoczęcia prac nad wzniesieniem kościoła
Puszno	1989	murowany	1979–1987
Radawiec Duży	1988	murowany	1988–1995
Rakołupy	1992	murowany	1984–1985
Rejowiec Fabryczny	1981	murowany	1983–1987
Rogóżno	1922	murowany	1983–1990
Rudnik	1988	murowany	1983–1985
Rudnik Szlachecki	1997	murowany	1994–1997
Siennica Nadolna	1985	murowany	1984–1991
Sobieska Wola	1958	murowany	1989–1993
Staw Lubelski	1993	murowany	1984–1991
Staw Noakowski	1985	murowany	1989–1990
Stróża	1975	murowany	1985–1991
Studzianki	1989	murowany	1982–1983
Sulów	1993	murowany	1986–1990
Szastarka	1985	murowany	1983–1984
Świdnik Duży	1989	murowany	1983–1987
Świdnik pw. Chrystusa Odkupiciela	1988	murowany	1986–1993
Świdnik pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła	1982	murowany	1978–1985
Świdnik pw. św. Józefa	1990	murowany	od 1992 w budowie
Tarło	1989	murowany	1985–1989
Tomaszowice	1936	murowany	1982–1987
Tomaszów Lubelski pw. św. Józefa	1989	murowany	1986–1987
Turka	1987	murowany	1985–1987
Tworczyów	1937	murowany	1984–1986
Udrycze	1977	murowany	1983–1994
Werbkowice	1919	murowany	1987
Węglin	1987	murowany	1980–1989
Wielącza	XV w.	murowany	1985–1989
Wierzbica	1991	murowany	od 1995 w budowie
Wierzchowiska	1990	murowany	1983–1990
Wierzchowiska (dekanat janowski lubelski)	1922	murowany	1987–1990
Wilczopole	1989	murowany	1985–1987
Wólka Lubelska	1987	murowany	1985–1993
Wólka Ratajska	1988	murowany	1982–1984
Zamość pw. Matki Bożej Królowej Polski	1983	murowany	1986–1993
Zawalów	1918	murowany	1983–1986
Zdźitowice	1942	murowany	1981
Zezulin	1991	murowany	1987–1995
Złojec	1983	murowany	1982–1987
Żabia Wola	1985	murowany	1983–1984
Żuków	1995	murowany	1983–1995

Źródło: Opracowanie własne. Por. J. Kumor-Mielnik, *Sieć dekanalna i parafialna (archi)diecezji lubelskiej w latach 1805–2005*, Lublin 2011, s. 247–249, 255–258.

Większość kościołów parafialnych wzniesionych na obszarze (archi)diecezji lubelskiej w latach 1981–2000 powstała przy parafiach erygowanych po roku 1980. Na 134 świątynie tylko 24 wybudowano przy placówkach utworzonych przed rokiem 1980, pozostałych 110 wzniesiono zaś przy parafiach erygowanych w okresie sprawowania rządów w (archi)die-

cezji lubelskiej przez arcybiskupa Bolesława Pylaka (1966–1975 sufragan lubelski; 1975–1992 ordynariusz; 1992–1997 abp metropolita)⁸. Najwięcej kościołów wybudowanych w omawianym okresie kościołów zlokalizowano w samym Lublinie.

Jeszcze przed wejściem w życie wspomnianego Zarządzenia Nr 47 w sprawie planowania i realizacji inwestycji sakralnych i kościelnych, którym anulowano Okólnik Nr 3 z 1957 r. czyniący władze państwowe decydem w kwestiach budownictwa sakralnego i kościelnego, lubelska kuria biskupia w grudniu 1980 r. skierowała do Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie 12 wniosków o wydanie pozwoleń na budowę nowych kościołów. Za najpotrzebniejsze uznała wzniesienie jednej świątyni w Wólce Lubelskiej należącej do parafii pw. św. Agnieszki w Lublinie na Kalinowszczyźnie oraz pięciu kolejnych w samym Lublinie, tzn.: w dzielnicy Tatary należącej do wspomnianej parafii pw. św. Agnieszki na Kalinowszczyźnie; w dzielnicy Rury podległej parafii pw. Niepokalanego Serca Maryi; w pobliżu Majdanka znajdującego się wówczas w granicach parafii pw. św. Michała Archanioła; na osiedlu Nałkowskich oraz w dzielnicy Ponikwoda. W dalszych planach kuria postuluwała wzniesienie kolejnych sześciu kościołów w Lublinie dla następujących dzielnic: Kośminek przy Majdanku; Czechów (dwie mniejsze świątynie); Sławinek i Dziesiąta (po jednym kościele); nowo powstające Czuby⁹. Na dwanaście wniosków o zezwolenie na budowę nowych świątyń tylko trzy zostały w styczniu 1981 r. rozpatrzone pozytywnie i dotyczyły dzielnic: Tatary, Rury oraz Majdanek. Władze państwowe pozostałe wnioski odrzuciły¹⁰.

Jak wynika z wykazu potrzeb w zakresie budowy nowych kościołów, a także z rozmów bp. Bolesława Pylaka z władzami państwowymi, najpilniejsze było zapełnienie „białych pól” w nowych dzielnicach i osiedlach na mapie Lublina. Akcentując problem niedoboru świątyń w stolicy diecezji, bp Pylak tak pisał: „Bardzo mi leży na sercu, a sędzę, że także mieszkańcom Lublina, sprawa nowych kościołów w naszym mieście. Jest to wielki i ważny problem, który domaga się rozwiązania. Lublin o ilości 100 tysięcy mieszkańców po wojnie rozrósł się do miasta ponad 300-tysięcznego i wzrasta dalej. Po wojnie przez wiele lat nie zbudowano ani jednego kościoła. Dlatego dzisiaj stoimy wobec zwielokrotnionych potrzeb. [...] Z budownictwem mieszkaniowym jesteśmy prawie u mety. [...] Natomiast z budownictwem sakralnym jest jeszcze poważny problem, zwłaszcza sam Lublin”¹¹. W związku z tym na początku 1982 r. kuria lubelska przedstawiła prognozy inwestycyjne na najbliższe cztery lata, wnioskując o budowę 15 kościołów w Lublinie i 5 kolejnych poza jego granicami. Następne 6 podań wpłynęło do naczelników gmin. Wszystkie postulaty o wzniesienie świątyń o powierzchni powyżej 600 m² rozpatrywały od 1982 r. Urzędy Wojewódzkie.

Wśród wspomnianych już planowanych przez kurię 15 obiektów w Lublinie i kolejnych 5 w okolicznych miejscowościach w pierwszej grupie znalazły się trzy kościoły w dzielnicy Czuby liczącej około 60 tys. mieszkańców przewidziane dla osiedli: I – Skarpa, Ruta, Górki; II – Poręba, III – Łęgi i Błonie. Czwarta świątynia miała służyć 15 tys. wiernych z osiedla Nałkowskich. Kolejne kościoły zgodnie z planami Kurii miały powstać w: dzielnicy Ponikwoda przy ul. Kasztanowej (ok. 15 tys. osób); u zbiegu ulic Nadbystrzyckiej, PKWN oraz Glinianej (ok. 15 tys. mieszkańców); w dzielnicy Dziesiąta przy ul. Kunickiego, w miejscu

⁸ *Abp Pylak Bolesław – Biskup senior*, [w:] *Biskupi polscy w XX roku pontyfikatu Jana Pawła II*, red. E. Data, Warszawa 1998, s. 129; *W służbie kościołowi lubelskiemu 1975–1997. Księga upamiętniająca posługę Pasterza Diecezji Arcybiskupa Bolesława Pylaka*, red. D. Pietrusiński, Lublin 1998; E. Walewander, *Biskup Bolesław Pylak – Rys życia i posługi duszpasterskiej*, [w:] *Tobie Panie zaufałem*, oprac. A. Wójcik, Lublin 1991, s. 18–19.

⁹ APL, UWL WdsW, sygn. 1/25, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 23–27.

¹⁰ APL, UWL WdsW, sygn. 1/7, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1981, k. 15–17.

¹¹ APL, UWL WdsW, sygn. 1/25, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 33.

dotychczasowego drewnianego obiektu (ponad 20 tys. wiernych). Ósma świątynia zdaniem Kurii powinna powstać przy Rogatce Warszawskiej (ok. 10 tys. mieszkańców). Kolejne dwa kościoły chciano wybudować w dzielnicy Czechów – jeden od strony północnej, drugi zaś dla osiedli Moniuszki i Lipińskiego. Wzniesienie dwóch świątyń postulowano również dla liczącej ok. 30 tys. wiernych dzielnicy Felin. Ostatnie trzy obiekty planowano wznieść w dzielnicy Sławin przy ul. Zbożowej, w dzielnicy Węgliń oraz „przy Pętli” do Abramowic. Poza Lublinem natomiast przewidziano wybudowanie pięciu kościołów w: Łęcznej, Świdniku, Puławach (w nowo budowanej dzielnicy w kierunku Włostowic), Kraśniku (przy bazie PKS w kierunku Kraśnika Fabrycznego) oraz Lubartowie (na nowo powstałym osiedlu).

Z kolei w grupie wniosków dotyczących budowy świątyń i kaplic o powierzchni nieprzekraczającej 600 m² znalazły się wnioskowane inwestycje sakralne w Kosarzewie, Nadrybiu, Rogóźnie oraz Piotrowicach i Studziankach. Złożono także dwa wnioski w sprawie budowy domów parafialnych w Puchaczowie i Leszkowicach. W sumie do 31 marca 1982 r. do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie wpłynęło z części diecezji lubelskiej znajdującej się w granicach województwa lubelskiego 27 wniosków dotyczących wzniesienia obiektów sakralnych i kościelnych. Jeden z urzędników w notatce służbowej zanotował, iż był to wówczas „swoisty rekord krajowy”¹².

Zgodnie ze sporządzonym 30 kwietnia 1982 r. protokołem uzgodnień pomiędzy wojewodą lubelskim a bp. Bolesławem Pylakiem władze państwowe zezwoliły na wprowadzenie do planów inwestycji sakralnych na lata 1982–1985 dziewięć kościołów, w tym sześć na obszarze Lublina i trzy w innych miejscowościach. Na mocy tej decyzji miały powstać świątynie w następujących dzielnicach Lublina: Czuby (jeden zamiast planowanych trzech); Czechów (jeden zlokalizowany od strony północnej zamiast wnioskowanych dwóch); Dzieśiąta (jeden w miejscu drewnianego przy ul. Kunickiego). Ponadto w pełni zaakceptowano wnioski o wybudowanie po jednej świątyni w dzielnicy Sławin, na osiedlu Nałkowskich i „przy Pętli” do Abramowic. Z kolei poza granicami Lublina miały powstać obiekty w Świdniku, Łęcznej oraz Lubartowie.

Sprawę budowy pozostałych proponowanych przez kurie kościołów przesunięto w protokole uzgodnień do realizacji w następnym pięcioleciu. Wśród inwestycji sakralnych, z których wykonania kuria zdecydowała się zrezygnować wskutek wcześniejszej negatywnej opinii władz państwowych, znalazło się dziewięć świątyń w Lublinie: dwie w dzielnicy Czuby, dwie na Felinie, jedna u zbiegu ulic Nadbystrzyckiej, PKWN i Glinianej, jedna w dzielnicy Ponikwoda przy ul. Kasztanowej, jedna na Czechowie przy osiedlach Moniuszki i Lipińskiego, jedna przy Rogatce Warszawskiej i jedna na Węgliń. Odstąpiono także od planów stawiania dwóch kościołów poza stolicą diecezji, tzn. w Puławach i Kraśniku. Władze państwowe zaakceptowały natomiast wnioski o budowę kościołów w Kosarzewie¹³, Rogóźnie¹⁴ i Nadrybiu¹⁵ oraz kaplic w Studziankach¹⁶ i Piotrowicach¹⁷, a także obiektów kościelnych w Puchaczowie oraz Leszkowicach¹⁸.

12 APL, UWL WdsW, sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 5–8, 15–16.

13 *Ibidem*, k. 44; APL, UWL WdsW, sygn. 1/8, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1982–, k. 119–120.

14 APL, UWL WdsW, sygn. 1/8, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1982–, k. 126; sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 45.

15 APL, UWL WdsW, sygn. 1/8, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1982–, k. 175.

16 *Ibidem*, k. 107–109; APL, UWL WdsW, sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 43.

17 APL, UWL WdsW, sygn. 1/8, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1982–, k. 163–164; sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 50.

18 APL, UWL WdsW, sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 28.

Projektowane przez kurię świątynie o powierzchni do 600 m² zgodnie z przewidywaniami biskupa ordynariusza miały być przez dłuższy czas kościołami dojazdowymi, co argumentował następująco: „przez wiele lat nie będzie nas stać na równoczesną budowę domów mieszkalnych dla księży. [...] Myślę, że praca potrwa wiele lat. Będziemy zmuszeni częstokroć zadowolić się chwilowo kaplicami tymczasowymi /z tanich materiałów, potem do rozbioru/. Z kolei przy określaniu powierzchni obiektu brano pod uwagę liczbę osób mających z niego korzystać: „Przeciętna wielkość kościoła, a zatem i placu pod jego budowę zależy od ilości mieszkańców, przypuszczalnych jego użytkowników. Dla 10 wiernych planujemy 1 m² głównej nawy kościoła /bez zakrystii i innych dodatkowych pomieszczeń/. [...] Dla budynków towarzyszących kościołom /dom mieszkalny dla księży, siostr, kancelaria, sale katechetyczne/ planowanych w dalszej przyszłości należy zabezpieczyć plac pod budowę równy wielkości kościoła”¹⁹.

Poglądy ówczesnego biskupa ordynariusza diecezji, wspomnianego już Bolesława Pylaka (późniejszego arcybiskupa), w kwestii wielkości parafii były jednak zbieżne z założeniami ogólnymi. Zdaniem przemyskiego bp. Ignacego Tokarczuka walczącego z władzami państwowymi o nowe parafie i kościoły dla rządzonej przez siebie diecezji parafia miejska powinna obejmować nie więcej niż 10 tys. wiernych, a na wsi odległość od kościoła nie powinna przewyższać 4 km²⁰. Według socjologów natomiast ideałem parafii miejskiej byłaby wspólnota licząca 5 tys. osób, lecz w praktyce przedział ten wahał się od 4 do 8 tys.²¹ Z kolei zalecenia Stolicy Apostolskiej nie były zbyt konkretne, bowiem brzmiały następująco: „Parafia co do swych rozmiarów ma być stosowna, by mogła należycie swoje obowiązki spełniać, aby Pasterz znał swoje owce, te zaś niech znają swego Pasterza”²².

Obiektów sakralnych wprowadzonych przez bp. B. Pylaka do planów inwestycyjnych na lata 1982–1985 nie udało się zrealizować zgodnie z prognozami i oczekiwaniami, ponieważ władze wojewódzkie na 25 złożonych wniosków pozytywnie zaopiniowały tylko 14 dotyczących budowy 12 kościołów o powierzchni powyżej 600 m², w tym 6 w Lublinie i 3 poza jego granicami, oraz 2 kaplic i trzech świątyni mniejszych niż 600 m². W sumie zatem zdecydowano o wzniesieniu 12 kościołów oraz 2 kaplic.

Trzeba także nadmienić, że poza wspomnianym protokołem uzgodnień na wniosek kurii z 10 września 1982 r. władze wojewódzkie wyraziły z datą 27 września 1982 r. zgodę na budowę kościoła nieprzekraczającego 600 m² powierzchni w miejscowości Stróża²³. Ponadto w maju 1983 r. kuria uzyskała zezwolenie na wzniesienie świątyni w Dąbrowicy²⁴, a w 1985 r. – na postawienie w Parafiance nowego kościoła w miejsce ówczesnego, drewnianego²⁵. Z kolei pod koniec 1984 r. na prośbę mieszkańców wsi Pilaszkowice w parafii Częstoborowice wydano decyzję pozytywną w sprawie przeniesienia do Pilaszkowic drewnianej świątyni znajdującej się w Lublinie przy ul. Kunickiego, gdzie przystąpiono do budowy nowego obiektu²⁶.

19 *Ibidem*, k. 10–11.

20 J. Bar, A. Szal, *Nowe kościoły diecezji przemyskiej w jej dawnych granicach powstałe w latach 1966–1992*, Przemysł 1993, s. 4.

21 J. Majka, *Socjologia parafii. Zarys problematyki*, Lublin 1971, s. 91.

22 Cyt. za: N.S. Karsznia, *Powstanie parafii i budowa kościoła Matki Bożej Częstochowskiej w Nowej Hucie*, [b.m.w.], [b.r.w.], s. 46.

23 APL, UWL WdsW, sygn. 1/8, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1982–, k. 255; sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne 1982–, k. 96.

24 APL, UWL WdsW, sygn. 1/27, Budownictwo sakralne i kościelne 1983–, k. 68–69.

25 APL, UWL WdsW, sygn. 1/29, Budownictwo sakralne i kościelne 1984–1985, k. 48.

26 APL, UWL WdsW, sygn. 1/28, Budownictwo sakralne i kościelne 1984–, k. 68, 152–153.

Ponadto kuria sformułowała też kilka innych wniosków, na które uzyskała odpowiedź negatywną. Dotyczyły one: wzniesienia kościoła w parafii Dzierzkowice, gdzie dotychczas użytkowano drewnianą, XVIII-wieczną świątynię²⁷, dwóch kolejnych w Lublinie w dzielnicy Węglin oraz u zbiegu ul. Nadbystrzyckiej i al. PKWN, a także konstrukcji obiektu w Świdniku²⁸. Pomimo propozycji zmniejszenia powierzchni trzech ostatnich budowli do 600 m² (pierwotnie miały być większe), dotyczące ich wnioski nie uzyskały aprobaty władz państwowych. W uzasadnieniu Urząd Wojewódzki odwoływał się do sporządzonego w 1982 r. protokołu uzgodnień, w którym czas realizacji tych inwestycji przesunięto na następne pięciolecie, tj. 1986–1990²⁹.

Według danych Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie w latach 1979–1983 (do końca lipca) udzielono 97 zezwoleń na budowę obiektów sakralnych, z których tylko 22 dotyczyły budowy nowych kościołów, 12 – kaplic, 63 zaś odnosiły się do punktów katechetycznych z kaplicami³⁰.

W wykazie planowanych przez kurie w latach 1986–1990 kościołów o powierzchni przekraczającej 600 m² znalazło się 13 obiektów, w tym 9 dla Lublina i 4 w okolicznych miejscowościach. Jak podkreślał ordynariusz lubelski, realizacja tych inwestycji mogłaby zaspokoić najpilniejsze potrzeby w tej części diecezji lubelskiej, która należała do województwa lubelskiego. W piśmie do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie zapewniał, że „wyrażenie zgody na postulowane [...] kościoły rozwiązuje definitywnie problem budownictwa sakralnego w naszej diecezji. Wszystkie nasze potrzeby w tej dziedzinie zostały już zrealizowane /lub realizują się/ w należących do Diecezji Lubelskiej województwach: Tarnobrzeskim, Zamojskim, Chełmskim. Po pozytywnym rozwiązaniu tej sprawy w Województwie Lubelskim byłibyśmy diecezją »bezproblemową«, jeśli chodzi o budownictwo sakralne”.

Bp Pylak, podsumowując dotychczasowy postęp we wznoszeniu nowych obiektów w samym Lublinie, dostrzegł jednak – wyrażaną we wspomnianych wnioskach – potrzebę utworzenia dodatkowych dziewięciu kościołów w tym mieście (poza wznoszonymi wówczas jedenaściami świątyniami). Miały się one pojawić w dzielnicach [1] Ponikwoda (przy ul. Kasztanowej), [2] Czechów (dla osiedli Lipińskiego, Moniuszki, osiedla domków jednorodzinnych i planowanego nowego osiedla od strony kliniki), [3] Kośminek, [4] Felin, [5] Sławinek (przy Rogatce Warszawskiej), [6] Węglin, a także [7] dla części osiedli Prusa i Skarpa, wreszcie u zbiegu ulic: [8] Puławskiej i Przędowników Pracy oraz [9] Nadbystrzyckiej, Glinianej i PKWN. Poza Lublinem natomiast ponownie zabiegano o dodatkowe kościoły w Puławach (dla osiedla Górna Niwa i Piaski), Świdniku (dla dzielnicy domków jednorodzinnych od strony zachodniej), Kraśniku (dla osiedla Koszary i planowanego osiedla Piaski) oraz Lubarowie (od wschodniej strony miasta, na nowo powstającym osiedlu)³¹.

Dwie z powyższych postulowanych świątyni zdaniem bp. Pylaka rozwiązałyby w diecezji problem „parafii-gigantów”. Nowy kościół w lubelskiej dzielnicy Węglin miał odciążyć liczącą 40 tys. wiernych parafię pw. Niepokalanego Serca Maryi. Z kolei największa parafia w diecezji zlokalizowana w Puławach, skupiająca 45 tys. mieszkańców, dzięki wzniesieniu dodatkowej świątyni uległaby podziałowi³².

27 *Ibidem*, k. 34, 38.

28 *Ibidem*, k. 70–73.

29 *Ibidem*, k. 78.

30 APL, UWL WdsW, sygn. 1/27, Budownictwo sakralne i kościelne 1983–, k. 114.

31 APL, UWL WdsW, sygn. 1/30, Budownictwo sakralne i kościelne 1986–, k. 3.

32 *Ibidem*, k. 3–6.

Projekt budowy 13 nowych obiektów wysunięty przez biskupa lubelskiego w większości nie uzyskał przychylności lubelskich władz wojewódzkich, mimo że był to zdaniem ordynariusza „plan minimum”. Wojewoda wyraził zgodę na utworzenie w kolejnej pięcioletce tylko trzech kościołów na terenie Lublina, tzn. w dzielnicach Ponikwoda (przy ul. Kasztanowej) i Czechów (dla osiedli Lipińskiego i Moniuszki) oraz przy Rogatce Warszawskiej. Sprawę budowy pozostałych świątyn przesunięto do rozstrzygnięcia w następnym pięcioletciu³³. Jednakże na skutek ponawianych próśb ze strony kurii oraz dodatkowych rozmów i konsultacji ordynariusza diecezji z Urzędem ds. Wyznań postulat utworzenia kościoła w Puławach uzyskał ostatecznie pozytywną opinię w październiku 1986 r.³⁴ Z kolei w maju tegoż roku także dla parafii Abramów wydano zezwolenie na wzniesienie świątyni o powierzchni nieprzekraczającej 600 m², w miejscu dotychczasowego drewnianego obiektu³⁵.

Kolejne pismo skierowane przez ordynariusza lubelskiego w listopadzie 1987 r. do Urzędu ds. Wyznań w Warszawie dotyczyło ponownej próby o zezwolenie na utworzenie kościoła w lubelskiej dzielnicy Węglin. Tym razem biskup wysunął propozycję, aby poprzestać na podjęciu samej decyzji o budowie, natomiast prace rozpocząć w następnym pięcioletciu. Dodał do tego argumenty natury psychologicznej i społecznej, dzięki czemu uzyskał pozytywną opinię władz państwowych³⁶. Tym samym, posiadając również zezwolenia na wzniesienie świątyn w Puławach (dla osiedli Działki, Górna Niwa i Piaski), rozwiązał problem „parafii-gigantów” w diecezji.

W 1988 r. Urząd Wojewódzki w Lublinie wydał jeszcze pozwolenia na konstrukcję nowych obiektów w Jabłonie Lubelskiej i Sobieskiej Woli (w miejsce dotychczasowego drewnianego)³⁷. W roku 1989 zapadły kolejne pozytywne decyzje w kwestii utworzenia świątyn w Świdniku dla osiedla Adampol³⁸, w Lubartowie dla osiedla domków jednorodzinnych w północnej części miasta oraz trzech zespołów sakralnych w Lublinie, tzn.: I – dla osiedla Bazylianówka, w rejonie domu zakonnego księży marianów; II – u zbiegu ulic: Nadbystrzyckiej, Glinianej i PKWN; III – dla osiedla Botanik, w rejonie ul. Willowej³⁹. Ponadto władze wojewódzkie pozytywnie zaopiniowały wniosek w sprawie budowy nowego zespołu sakralnego w parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Puławach, co argumentowano nadmiernym zawilgoceniem dotychczasowego zabytkowego kościoła⁴⁰.

Zgodnie ze statystykami Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie w latach 1945–1986 w granicach województwa lubelskiego ustalonych w roku 1975 wzniesiono ogółem 37 nowych świątyn oraz 93 kaplice (zob. tab. 2), które z czasem zamieniano na kościoły parafialne.

W zestawieniu nie uwzględniono punktów katechetycznych, które w rzeczywistości pełniły rolę kaplic, a w późniejszym okresie – kościołów parafialnych. Na 88 wystosowanych w maju 1981 r. przez kurię lubelską wniosków o zezwolenie na budowę punktów katechetycznych na obszarze tej części diecezji lubelskiej, która mieściła się w granicach województwa lubelskiego, aż 76 uzyskała akceptację Urzędu Wojewódzkiego w lipcu 1981 r. Odrzucenie pozostałych 11 argumentowano w pierwszej kolejności brakiem szkół i potrzebą ich

33 *Ibidem*, k. 13.

34 *Ibidem*, k. 102.

35 *Ibidem*, k. 71–72.

36 APL, UWL WdsW, sygn. 1/32, Budownictwo sakralne i kościelne 1988–, k. 32–34; sygn. 1/31, Budownictwo sakralne i kościelne 1987–, k. 82.

37 APL, UWL WdsW, sygn. 1/32, Budownictwo sakralne i kościelne 1988–, k. 48–49, 79, 92, 93, 96.

38 APL, UWL WdsW, sygn. 1/33, Budownictwo sakralne i kościelne 1989–, k. 18–19.

39 *Ibidem*, k. 75–77.

40 *Ibidem*, k. 36–37.

budowania (pięć wniosków). W dwóch przypadkach odmówiono, bowiem już wcześniej wydano stosowne zezwolenia, a dwie miejscowości, w których Kuria chciała zorganizować punkty katechetyczne, leżały poza granicami województwa lubelskiego. W jednym przypadku ośrodek katechetyczny już istniał, a w ostatnim – wybudowano go bez zezwolenia władz administracyjnych. W wyniku późniejszych negocjacji kurii z władzami państwowymi w sierpniu i październiku uzyskano dodatkowe trzy pozwolenia. W sumie od lipca do października władze wojewódzkie wydały 79 pozytywnych decyzji w sprawie stworzenia ośrodków katechetycznych⁴¹.

Tab. 2. Statystyka budownictwa sakralnego za lata 1945–1986 w granicach województwa lubelskiego z roku 1975

Okres	Obiekty przejęte po innych wyznaniach		Obiekty odbudowane ze zniszczeń wojennych		Obiekty zbudowane od nowa		Ogółem
	kościół	kaplice	kościół	kaplice	kościół	kaplice	
1945–1955	2	–	3	–	4	3	12
1956–1965	1	–	1	–	6	3	11
1966–1975	–	–	–	–	4	2	6
1976–1986	–	–	–	–	23	85	108
Ogółem	3	–	4	–	37	93	137

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie, Urząd Wojewódzki w Lublinie, Wydział do Spraw Wyznań, sygn. 1/31, Budownictwo sakralne i kościelne 1987–, k. 14.

Wraz ze zmianą przepisów dotyczących budownictwa sakralnego, co nastąpiło 1 stycznia 1982 r. z chwilą wejścia w życie wspomnianego Zarządzenia Nr 47, do naczelników gmin i powiatów zaczęły masowo napływać wnioski o przemianowanie zaplanowanych punktów katechetycznych na kaplice z punktami katechetycznymi bądź też składano prośby o rozszerzenie budowy punktu katechetycznego o kaplicę. Wiązało się to w wielu przypadkach ze zwiększeniem powierzchni całkowitej projektowanego obiektu – kaplicy, która niejednokrotnie pełniła później rolę kościoła parafialnego. Bp Pylak, przybliżając w marcu 1982 r. wojewodzie lubelskiemu wykładnię pojęcia „punkt katechetyczny”, pisał: „Ogólnie w skali Kraju przyjmuje się coraz powszechniej określenie „kaplica katechetyczna”. U nas w dotychczasowej praktyce posługujemy się terminem „punkt katechetyczny”, ale faktycznie spełniają one rolę kaplic katechetycznych”⁴².

Przykładem punktów katechetycznych, których plany użytkowania poszerzono o budowę kaplicy bądź też przemianowano je na kaplice, zwiększając jednocześnie ich powierzchnię (nieprzekraczającą łącznie 600 m²), może być ten zlokalizowany w Oleśnikach w parafii Trawniki. Decyzją z marca 1982 r. powiększono go o kaplicę, która w roku 1983, kiedy w miejscowości tej erygowano parafię, stała się kościołem parafialnym⁴³. Podobna prośba wpłynęła do władz państwowych w grudniu 1982 r. od administratora parafii Żyrzyn⁴⁴ w sprawie przekształcenia punktu katechetycznego mającego powstać we wsi Osiny na kaplicę z punktem katechetycznym i zwiększenia jej powierzchni użytkowej z zatwierdzo-

41 APL, UWL WdsW, sygn. 1/25, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 69–71.

42 APL, UWL WdsW, sygn. 1/8, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1982–, k. 95.

43 *Ibidem*, k. 77; Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie, sygn. 4044, M. Płonka, Rozbudowa sieci parafialnej w dekanatach Bychawa i Piaski po roku 1970, Lublin 2004, s. 42–43 [mps].

44 APL, UWL WdsW, sygn. 1/26, Budownictwo sakralne i kościelne 1982–, k. 107.

nych już wcześniej 160 m² do 200 m². Kaplica ta od chwili utworzenia parafii w Osinach w 1992 r. również zaczęła pełnić funkcję kościoła parafialnego. Podobne zmiany w planach budowy obiektów sakralnych nastąpiły w 1982 r. w Ludwinie (parafia Łęczna)⁴⁵, Ciechankach Łęczyńskich (parafia Łęczna)⁴⁶, Wilczopolu (parafia Abramowice-Głusk)⁴⁷, Niedrzwicy Dużej (parafia Niedrzwica Kościelna)⁴⁸, Radawcu Dużym (parafia Konopnica)⁴⁹, Wierzchowiskach (parafia Mełgiew)⁵⁰, Żukowie (parafia Krzczonów)⁵¹, Piotrowicach Małych (parafia Wąwolnica)⁵², Wólce Lubelskiej (parafia pw. św. Agnieszki w Lublinie)⁵³, Świdniku Dużym (parafia pw. św. Agnieszki w Lublinie)⁵⁴, Bystrzycy Starej (parafia Bychawka)⁵⁵ oraz kilkudziesięciu innych miejscowościach.

W przypadku Ludwina prośba dotyczyła „rozszerzenia zakresu rzeczowego planowanego do budowy punktu katechetycznego o budowę kaplicy” o powierzchni 330 m². Ta sama formuła pojawiła się we wnioskach odnoszących się do budowy obiektów sakralnych m.in. w Ciechankach Łęczyńskich, Wilczopolu, Wólce Lubelskiej, Świdniku Dużym, Wierzchowiskach (parafia Mełgiew). W innych prośbach wnoszono o „rozszerzenie programu użytkowego budowy punktu katechetycznego o budowę kaplicy”. Dotyczyło to budownictwa sakralnego w Niedrzwicy Dużej i Radawcu Dużym.

Prośby, które administratorzy poszczególnych parafii bądź przedstawiciele kurii biskupiej kierowali do władz państwowych w 1983 r., w kwestiach analogicznych do wyżej przedstawionych nie różniły się ani co do ilości, ani pod względem przedmiotu. Dotyczyły one m.in. obiektów sakralnych w Żabiej Woli (parafia Krężnica Jara)⁵⁶, w Turce (parafia Bystrzyca)⁵⁷ i Żezulinie (parafia Kijany)⁵⁸. W kolejnym roku wnioskowano m.in. o „poszerzenie pozwolenia z istniejącego punktu katechetycznego w Palikijach (w którym sprawuje się liturgię) na budowę kaplicy”⁵⁹. W tym samym roku wieś Sulów w parafii Zakrzówek uzyskała zezwolenie na „rozszerzenie zakresu rzeczowego planowanego do budowy punktu katechetycznego na budowę punktu katechetycznego z kaplicą o powierzchni całkowitej⁶⁰ do 300 m²”⁶¹.

Jak wynika z przytoczonych przykładów, niedobór kościołów starano się uzupełniać innymi obiektami sakralnymi, tj. punktami katechetycznymi, kaplicami, a dodatkowo adaptowano na kaplice budynki niesakralne. Część z wymienionych jednostek powstawała zgodnie z obowiązującymi przepisami budowlanymi. Zdarzały się przypadki niele-

45 *Ibidem*, k. 115.

46 *Ibidem*, k. 117.

47 *Ibidem*, k. 118.

48 *Ibidem*, k. 35.

49 *Ibidem*, k. 41.

50 *Ibidem*, k. 42.

51 *Ibidem*, k. 48.

52 *Ibidem*, k. 50.

53 *Ibidem*, k. 59, 97.

54 *Ibidem*, k. 61.

55 *Ibidem*, k. 121.

56 APL, UWL WdsW, sygn. 1/27, Budownictwo sakralne i kościelne 1983–, k. 21.

57 *Ibidem*, k. 26.

58 *Ibidem*, k. 67.

59 APL, UWL WdsW, sygn. 1/28, Budownictwo sakralne i kościelne 1984–, k. 54–55.

60 Definicja powierzchni całkowitej z 1982 r.: „Powierzchnia całkowita /Pc/ powierzchnia wszystkich kondygnacji budynku nad- i podziemnych oraz przyziemnej, mierzona po obrysie zewnętrznych ścian”. Zob. APL, UWL WdsW, sygn. 1/27, Budownictwo sakralne i kościelne 1983–, k. 115 (Pismo Ministerstwa Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska do Głównych Architektów Województw z dnia 21 maja 1982 r.).

61 APL, UWL WdsW, sygn. 1/28, Budownictwo sakralne i kościelne 1984–, k. 120–121.

galnego wznoszenia konstrukcji sakralnych, jednak na chwilę obecną nie posiadamy informacji co do ilości tego typu kościołów i kaplic na całym obszarze diecezji lubelskiej, dlatego też nie można jednoznacznie określić skali problemu. Niemniej, myślę, że w stosunkowo krótkim czasie uda się te braki uzupełnić.

Warto w tym kontekście przywołać dane Służby Bezpieczeństwa, według których w latach 1970–1975 doszło w Polsce do 1187 przypadków samowoli w budownictwie sakralnym, która najsilniejsza była w centralnej i południowej części kraju, a więc w diecezjach przemyskiej, krakowskiej, tarnowskiej, warszawskiej i częstochowskiej⁶². Z obszaru tej części diecezji lubelskiej, która od 1975 r. znalazła się w granicach województwa lubelskiego, znamy tylko pojedyncze przypadki bezprawnego wznoszenia budowli. Jako przykład możemy tu przytoczyć kaplicę w Niedźwiadzie w parafii Lubartów, o legalizację której kuria wystąpiła w 1984 r. W tym samym roku zwrócono się z prośbą o zezwolenie na użytkowanie zbudowanego nielegalnie w 1980 r. obiektu sakralnego w miejscowości Tarło⁶³. Z kolei 19 września 1984 r. administrator parafii w Bystrzycy Starej wystąpił z prośbą o zatwierdzenie powierzchni całkowitej tamtejszej kaplicy, wyjaśniając: „w maju 1982 r. mieszkańcy wiosek obecnie należących do parafii Bystrzyca Stara rozpoczęli sami budowę kaplicy bez żadnych planów. Dopiero w lipcu 1982 r. na polecenie Ks. Biskupa Ordynariusza lubelskiego zostałem skierowany do pracy w Bystrzycy Starej i zastałem kaplicę w budowie. [...] Ponieważ w 1982 r. obowiązywała zasada zatwierdzania powierzchni użytkowej, dlatego po wykonaniu planów technicznych zbudowanej już kaplicy w dniu 15 XII 1982 r. złożyłem prośbę do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie – Wydział Wyznań – o zatwierdzenie powierzchni użytkowej kaplicy 593,6 m². Równocześnie złożyłem projekt techniczny kaplicy w Bystrzycy Starej”. W związku z tą sprawą z początkiem marca 1985 r. Wydział ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie w piśmie skierowanym do Wydziału Planowania Przestrzennego, Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego zalecił akceptację powierzchni całkowitej kaplicy w Bystrzycy Starej, wzniesionej pierwotnie bez zezwolenia budowlanego, jednocześnie podkreślając: „Uważam takie działania za ewidentne naruszenie porządku prawnego, a zastrzeżenia Wydziału Przestrzennego Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego za słuszne i w pełni uzasadnione odmową legalizacji. Wychoząc jednak na przeciw prośbie Władz Kurii Biskupiej i traktując sprawę jako szczególnie przypadek [...], wyrażam zgodę na przyjęcie programu użytkowego tej kaplicy [...]. Ponadto inwestor został dodatkowo poinformowany o obowiązku bezwzględnej przestrzegania prawa budowlanego i konsekwencjach wynikających z jego ewentualnych naruszeń”⁶⁴.

Bez zezwolenia na budowę oraz bez opracowanej dokumentacji technicznej także mieszkańcy Parafianki przystąpili do prac przy wznoszeniu nowego kościoła w miejscu istniejącego drewnianego. W tej sprawie z 31 października 1983 r. wojewoda lubelski postanowił: „W wyniku naruszenia odnośnych przepisów jak również zagrożenia bezpieczeństwa ludzi i mienia /prowadzenie robót w sąsiedztwie istniejącego i użytkowanego drewnianego kościoła/ [...] roboty zostały wstrzymane, zaś inwestora zobowiązano do przedłożenia dokumentacji technicznej, obejmującej zakres planowanego remontu. Przedłożona przy wniosku z dnia 7 marca 1985 r. dokumentacja w fazie koncepcyjnej postuluje budowę nowego kościoła z wykorzystaniem wykonanych dotychczas murów prezbiterium i zakrystii”⁶⁵.

62 R. Gryz, *op. cit.*, s. 139–140.

63 APL, UWL WdsW, sygn. 1/28, Budownictwo sakralne i kościelne 1984–, k. 50, 101–102.

64 APL, UWL WdsW, sygn. 1/29, Budownictwo sakralne i kościelne 1984–1985, k. 33–34.

65 *Ibidem*, k. 48, 52.

Już na podstawie kilku przedstawionych przypadków można wywnioskować, że z reguły przystępowano do realizacji inwestycji budowlanych tylko na podstawie decyzji Wydziału ds. Wyznań, ale faktycznie bez posiadania właściwego zezwolenia budowlanego. Podobne zdarzenia miały miejsce m.in. w miejscowości Nowa Wieś w parafii Serniki, gdzie w lutym 1988 r. Wydział ds. Wyznań zgodził się na zalegalizowanie powstałego tam punktu katechetycznego z kaplicą⁶⁶. W tym samym roku wnioskowano również o legalizację kaplicy katechetycznej w Jabłonnie Lubelskiej, a także zezwolenie na budowę w tej miejscowości kościoła łącznie z salą katechetyczną i mieszkaniem dla księdza⁶⁷.

Typowy przypadek budownictwa nielegalnego władze wojewódzkie odnotowały w 1984 r. we wsi Ostrówek, gdzie po wykonaniu fundamentów pod kaplicę, zgodnie z ich decyzją wstrzymano dalsze prace⁶⁸.

Ze względu na to, że przed rokiem 1982 r. uzyskanie zgody na postawienie krzyża przydrożnego bądź kapliczki wymagało takiej samej procedury prawnej, jak przy wznoszeniu kościoła, na mocy Okólnika Nr 3 z 27 marca 1957 r. do odpowiedzialności pociągano także inwestorów nielegalnie skonstruowanych kapliczek, krzyży czy figurek sakralnych⁶⁹. W związku z tym 14 sierpnia 1975 r. Zespół Wojewódzki w Lublinie rozpatrywał sprawę księdza z Wilkołaza, który w dniach 21–23 czerwca wybudował bez zezwolenia na placu parafialnym trzy pomniki i figurę sakralną. Wydział ds. Wyznań proponował ukarać duchownego w następujący sposób:

1. „Zastosować postępowanie egzekucyjne w administracji, w razie nie skuteczności [!] ukarać grzywną przez Sąd.
2. W trybie art. 37 prawa budowlanego przejąć obiekty na własność Skarbu Państwa.
3. Wydział do Spraw Wyznań skieruje do bpa odpowiednie pismo, domagając się przywrócenia stanu poprzedniego.
4. O zamierzeniach poinformować Urząd d/s Wyznań”⁷⁰.

Przedmiotem innej sprawy rozpatrywanej w sierpniu 1975 r. przez Zespół Wojewódzki, dotyczącej nielegalnie powstałego obiektu sakralnego, było wykonanie fundamentów pod rozbudowę kaplicy w Nadrybiu oraz poszerzenie drzwi, czego podjął się tamtejszy administrator. Przeciwno niemu Wydział ds. Wyznań postulował wszczęcie następujących kroków:

1. „Wydać decyzję nakazującą rozbiorę.
2. W razie nie wykonania [!] zastosować postępowanie egzekucyjne.
3. W razie nieskuteczności ukarać przez Kolegium.
4. Wydział d/s Wyznań wystąpi do biskupa o wydanie księdzu stosownych zarządzeń celem przywrócenia poprzedniego stanu.
5. Zlecić dokonanie ekspertyzy budowlanej”⁷¹.

Niedobór kościołów oraz dotkliwe sankcje wobec inwestorów podejmujących budowę nielegalnych obiektów sakralnych spowodowały, że szukano rozwiązań we wspomnianej już adaptacji na potrzeby kultu różnego typu budynków, najczęściej remiz strażackich. Tak było w Strzeszkowicach w parafii Krężnica Jara do czasu uzyskania zezwolenia na utworzenie kaplicy katechetycznej⁷². Z kolei Komitet Budowy Kaplicy w Nasutowie starania o wyda-

66 APL, UWL WdsW, sygn. 1/32, Budownictwo sakralne i kościelne 1988–, k. 36.

67 *Ibidem*, k. 48.

68 APL, UWL WdsW, sygn. 1/12, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1985, k. 12.

69 W. Skworec, *op. cit.*, s. 66–67.

70 APL, UWL WdsW, sygn. 1/24, Budowa, rozbudowa, remonty obiektów sakralnych i kościelnych 1975–, k. 131.

71 *Ibidem*, k. 131.

72 APL, UWL WdsW, sygn. 1/33, Budownictwo sakralne i kościelne 1989–, k. 43.

nie pozwolenia na wzniesienie obiektu sakralnego argumentował tym, że „Istniejąca kaplica to w zasadzie stara dworska obora przystosowana dla celów kultu”⁷³. W Borzechowie w parafii Niedrzwica Kościelna natomiast na kaplicę ze stałą obsługą duszpasterską zaadaptowano stary młyn⁷⁴. W styczniu 1981 r. kuria biskupia w Lublinie wnioskuje do Urzędu Wojewódzkiego o udostępnienie bądź zamianę starej remizy OSP na kaplicę w Wierzcho-wiskach Starych na terenie parafii Bełżyce⁷⁵. W marcu zaś do Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydziału Spraw Wewnętrznych wpłynęła skarga ORMO, że „we wsi Studzianki gm. Zakrzówek, księża urządzają zgromadzenia i nabożeństwa w remizie strażackiej, przez co Ormo, Związek Młodzieży Wiejskiej i Koło Kobiet nie mają miejsca na zebrania i zabawy”⁷⁶. Przywołane przykłady są świadectwem szukania wszelkich możliwych sposobów i rozwiązań zastępujących, przynajmniej tymczasowo, paraliżowane przepisami prawnymi budownictwo nowych świątyń.

Według autorów książki *Znaki wiary i wyzwolenia*⁷⁷, w której zawarto opis kościołów i kaplic parafialnych wzniesionych na obszarze (archi)diecezji lubelskiej w latach 1975–1995, we wskazanym okresie powstały 52 kościoły parafialne oraz 11 kaplic parafialnych. Dokonano również rozbudowy trzech istniejących już kościołów i dodatkowo zaadaptowano jeden świecki budynek dla celów duszpasterskich. W grupie 52 kościołów parafialnych znalazło się 15 świątyń określonych jako duże, tzn. powyżej 500 m². Powierzchnia 17 kościołów o rozmiarach średnich wynosiła od 250 do 500 m², natomiast pozostałych 20 kościołów zajmowało teren mniejszy niż 250 m². Wymiary każdej z 11 kaplic nie przekraczały 250 m². Ponadto kościoły wszystkie wzniesione w latach 1975–1995 były murowane. W tabeli 3 zawarto wykaz kościołów oraz kaplic sporządzony na podstawie przywoływanej tu publikacji. W porównaniu z moimi danymi spis ten nie jest kompletny, jednak zawiera ważne informacje o powierzchni obiektu sakralnego i dacie jego budowy.

Na podstawie sporządzonego zestawienia możemy wnioskować o przeważającej liczbie kościołów o powierzchni małej i średniej, nieprzekraczającej 500 m², czego powodem było mniej problematyczne po roku 1981 uzyskanie zezwolenia na budowę obiektu sakralnego o niewielkiej powierzchni, niż o dużej kubaturze. Z kolei do roku 1980 zgodę na wznoszenie świątyń wydawano tylko w szczególnych przypadkach. Według Ryszarda Gryza „do 1980 r. żadne zezwolenie na budowę kościoła nie zostało udzielone bez presji zainteresowanej społeczności. Tylko wobec niebezpieczeństwa zamieszek władze ustępowały i wyrażały zgodę na budowę pojedynczych obiektów”⁷⁸. Często były one kartą przetargową w rękach władz państwowych chcących wynegocjować dla siebie pewne korzyści.

Podsumowując: odnotowane przeze mnie 134 kościoły parafialne wzniesione w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. oraz ponad 200 kościołów filialnych (kaplic) w pełni uzupełniły niedobór świątyń na obszarze (archi)diecezji lubelskiej, spowodowany paraliżem budownictwa sakralnego, począwszy od lat pięćdziesiątych przez kolejne trzy dziesięciolecia (zob. ryc. 1). Szczególnie imponujący w latach 1981–2000 jest ruch budowy kościołów w samym Lublinie, który rozwinął się w tym okresie na niespotykaną w historii (archi)diecezji lubelskiej skalę.

73 *Ibidem*, k. 62–64.

74 APL, UWL WdsW, sygn. 1/7, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1981, k. 107.

75 APL, UWL WdsW, sygn. 1/25, Budownictwo sakralne i kościelne 1981–, k. 16.

76 APL, UWL WdsW, sygn. 1/8, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1982–, k. 107.

77 *Znaki wiary i wyzwolenia*, red. Cz. Szczęsny, T. Bodak, Z. Torba, Lublin 1996.

78 R. Gryz, *op. cit.*, s. 134.

Tab. 3. Wykaz kościołów i kaplic parafialnych wzniesionych w latach 1975–1995

Wielkość świątyni	Miejscowość	Kościół/kaplica	Wezwanie	Data realizacji	Materiał budowlany	Przynależność parafialna kaplic
Kościóły duże [ponad 500m ²]	Gorajec	parafialny	Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	1975–1985	murowany	
	Lublin	parafialny	Wieczery Pańskiej	1987–1995	murowany	
	Lublin	parafialny	Św. Rodziny	1987–1992	murowany	
	Kraśnik Fabryczny	parafialny	Św. Józefa Robotnika	1979–1989	murowany	
	Lublin	parafialny	Św. Franciszka	1980–1987	murowany	
	Poniatowa	parafialny	Św. Ducha	1980–1989	murowany	
	Lublin	parafialny	św. Andrzeja Boboli	1987–1995	murowany	
	Świdnik	parafialny	Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła	1978–1985	murowany	
	Lublin	parafialny	Najświętszego Serca Pana Jezusa	1985–1988	murowany	
	Puławy	parafialny	Miłosierdzia Bożego	1981–1993	murowany	
	Lublin	parafialny	Miłosierdzia Bożego	1985–1991	murowany	
	Zamość	parafialny	Matki Bożej Królowej Polski	1986–1993	murowany	
	Lublin	parafialny	Matki Bożej Królowej Polski	1982–1991	murowany	
	Lublin	parafialny	Dobrego Pasterza	1988–1995	murowany	
Lublin	parafialny	bt. Jadwigi Królowej Polski	1982–1985	murowany		
Kościóły średnie [250–500m ²]	Stróża	parafialny	Trójcy Przenajświętszej i Matki Bożej Częstochowskiej	1985–1991	murowany	
	Rogóźno	parafialny	Św. Wawrzyńca	1983–1990	murowany	
	Wielęcza	parafialny	Św. Stanisława BM	1985–1989	murowany	
	Lublin	parafialny	Św. Stanisława BM	1985–1989	murowany	
	Lublin	parafialny	św. Maksymiliana Kolbe	1982–1991	murowany	
	Cyców	parafialny	św. Józefa	1985–1995	murowany	
	Lublin	parafialny	św. Józefa	1985–1995	murowany	
	Tworyczów	parafialny	Św. Ap. Piotra i Pawła	1984–1987	murowany	
	Tomaszowice	parafialny	Św. Ap. Piotra i Pawła	1982–1987	murowany	
	Lublin	parafialny	Św. Antoniego Padewskiego	1988–1992	murowany	
	Rejowiec Fabryczny	parafialny	Podwyższenia Krzyża Św.	1983–1987	murowany	
	Niedzwica Duża	parafialny	Podwyższenia Krzyża Św.	1983–1986	murowany	
	Świdnik Duży	parafialny	Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy	1983–1986	murowany	
	Lubartów	parafialny	Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy	1982–1987	murowany	
	Piotrków, k. Lublina	parafialny	Dobrego Pasterza	1980–1985	murowany	
Świdnik	parafialny	Chrystusa Odkupiciela	1986–1993	murowany		
Lublin	parafialny	bt. Urszuli Ledóchowskiej	1990–1995	murowany		
Kościóły/kaplice małe [poniżej 250m ²]	Wólka Lubelska	parafialny	Trójcy Św.	1985–1989	murowany	
	Żdanów	parafialny	Św. Stanisława BM	1981–1989	murowany	
	Zezulin	parafialny	Św. Maksymiliana Kolbe	1987–1990	murowany	
	Ćmiłów	parafialny	Św. Ducha	1987–1995	murowany	
	Lublin	parafialny	Przemienienia Pańskiego	1990–1992	murowany	
	Radawiec Duży	parafialny	Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy	1985–1992	murowany	
	Nasutów	parafialny	Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski	1990–1995	murowany	
	Węglin	parafialny	Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny	1980–1989	murowany	

Wielkość świątyni	Miejscowość	Kościół/kaplica	Wezwanie	Data realizacji	Materiał budowlany	Przynależność parafialna kaplic
Kościół/kaplice małe (poniżej 250m ²)	Wilczopole	parafialny	Narodzenia Najświętszej Maryi Panny	1985–1987	murowany	
	Piotrowice Małe	parafialny	Miłosierdzia Bożego	1984–1987	murowany	
	Harasiuki	parafialny	Miłosierdzia Bożego	1984–1992	murowany	
	Krasnystaw	parafialny	Matki Bożej Pocieszenia	1987–1993	murowany	
	Nadrybie	parafialny	Matki Bożej Królowej Świata	1985–1987	murowany	
	Bystrzyca Stara	parafialny	Matki Bożej Królowej Polski	1982–1984	murowany	
	Kazimierzówka	parafialny	Matki Bożej Częstochowskiej	1991–1992	murowany	
	Oleśniki	parafialny	Matki Bożej Częstochowskiej	1982–1987	murowany	
	Nieledew	parafialny	Matki Bożej Częstochowskiej	1983–1987	murowany	
	Żabia Wola	parafialny	Matki Bożej Częstochowskiej	1983–1984	murowany	
	Ludwin	parafialny	Matki Bożej Częstochowskiej	1983–1985	murowany	
	Turka, k. Lublina	parafialny	Ciała i Krwi Pańskiej	1985–1988	murowany	
	Stok	kaplica	Trójcy Św.	1985–1992	murowany	Klementowice
	Janiszów	kaplica	św. Stanisława BM	1984–1987	murowany	Borów
	Małochwiej Duży	kaplica	św. Maksymiliana Kolbe	1984–1988	murowany	Krasnystaw
	Krępiec	kaplica	św. Józefa Robotnika	1985–1987	murowany	Kazimierzówka
	Kierz	kaplica	św. Jana Chrzyciela	1982–1985	murowany	Bełżyce
	Ciechanki Łęczyńskie	kaplica	św. Izydora	1985	murowany	Łęczna
	Śniadówka	kaplica	Najświętszej Maryi Panny Wspomożenia Wiernych	1983–1990	murowany	Baranów
	Jakubowice Konińskie	kaplica	Miłosierdzia Bożego	1989–1992	murowany	Dys
Skowieszyn	kaplica	Miłosierdzia Bożego	1983–1988	murowany	Puławy Włostowice	
Jędrzejówka	kaplica	Matki Bożej Królowej Polski	1981–1986	murowany	Radzięcín	
Nowa Wola	kaplica	Matki Bożej Częstochowskiej	1983–1985	murowany	Serniki	
Rozbudowa	Lublin, ul. Lipowa	rektoralny	Wszystkich Świętych	1990–1993	murowany	
	Milejów	parafialny	Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	1989–1995	murowany	
	Bychawa	parafialny	św. Jana Chrzyciela	1988–1995	murowany	
Adaptacja	Pilaszkowice	kaplica	Najświętszego Serca Pana Jezusa	1985–1989	drewniany	Częstoborowice

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Znaki wiary i wyzwolenia*, red. Cz. Szczepny, T. Bodak, Z. Torba, Lublin 1996.

W sporządzonej w 1985 r. przez dyrektora Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie notatce służbowej w sprawie realizacji oraz finansowania inwestycji sakralnych, jak również ofiarności wiernych, adresowanej do Urzędu do spraw Wyznań w Warszawie, charakteryzowano te kwestie w sposób następujący: „Nadal utrzymuje się na niezmiennym poziomie ofiarność w rejonach wiejskich. [...] Tendencje wyraźnie spadkowe zaznaczają się w rejonach miejskich, a szczególnie w dużych aglomeracjach /np. Lublin/. [...] Zdarzyło się wiele przypadków unikania składania ofiar. Zaznaczają się również tendencje spadkowe na tzw. tace. Władze diecezjalne utworzyły scentralizowany fundusz budownictwa sakralnego. Poszczególne parafie są zobowiązane do przekazywania na ten cel 3-ch tac rocznie. Istnieje prawdopodobnie również specjalny fundusz tworzony ze środków zagranicznych. [...] Materiały budowlane objęte centralnym rozdzielnictwem, przydzielane są przez Wojewódzki Zespół Gospodarki Materiałowej działający przy Wojewódzkiej Komisji Planowania. Niektóre, jak np. cement kupowane są w wolnej sprzedaży

od producentów. Natomiast cegła – podstawowy materiał budowlany – kupowana jest w cegielniach prywatnych oraz pochodzi z produkcji własnej cegielni w Udryczach k./ Zamościa. Zdaniem naszym część materiałów pochodzi także od mieszkańców /w miejscu budowy/, którzy przekazują na ten cel własne przydziały, oraz w niewielkim zakresie z przedsiębiorstw handlowych pozyskane dzięki »układom«. [...] Generalnie, wykonawstwo to system gospodarczy, bez udziału firm państwowych. Podstawowe prace wykonywane są w »czynnie społecznym«. Uczestniczą w nim wszystkie grupy zawodowe począwszy od robotników, a skończywszy na kadrze technicznej i inteligencji. [...] Inwestycje powyżej 600 m² to kaplice lub kościoły – obiekty wielofunkcyjne. Natomiast inwestycje o powierzchni poniżej 600 m² spełniają funkcję kaplic z punktami katechetycznymi o powierzchni od 250–590 m². W stosunku do roku 1981 zaznaczyły się tendencje spadkowe. W opinii ordynariusza decydują o tym wzrastające koszty budowy i przyszłej eksploatacji. Instrumentem w tym zakresie jest działająca przy Kurii Rada do Spraw Budowy i Rozbudowy obiektów sakralnych i kościelnych [...]. Samoistne punkty katechetyczne, których powierzchnia nie przekracza 150 m², stanowią około 10% inwestycji realizowanych. Z ogólnej ilości wydanych w latach 81–82 zezwoleń /zgody Wydziału/ w większości przypadków inwestorzy wnioskowali o rozszerzenie zakresu rzeczowego i budowę punktów katechetycznych z kaplicami [...]. Występują częste przypadki rozpoczynania budów na podstawie tylko zezwolenia Wydziału lub dodatkowo informacji o terenie – bez właściwego zezwolenia budowlanego [...]. Daje się odczuć zniechęcenie ze strony społeczeństwa, szczególnie w Lublinie odnośnie finansowania inwestycji rozpoczętych. Podobna opinia dotyczy zamierzeń na przyszłość i prawdopodobnie będzie się pogłębiać⁷⁹.

Ryc. 1. Kościoły parafialne diecezji lubelskiej wzniesione w latach 1981–1992.

Źródło: Opracowanie naukowe mapy – Joanna Kumor-Mielnik, opracowanie kartograficzne – Sławomir Mielnik. Por. J. Kumor-Mielnik, *Sieć dekanalna i parafialna (archi)diecezji lubelskiej w latach 1805–2005*, Lublin 2011, s. 247–249, 255–258.

79 APL, UWL WdsW, sygn. 1/12, Nadzór nad kościołem rzymskokatolickim 1985–, k. 10–12.

Trudno ocenić, w jakim stopniu notatka urzędnika oddaje faktyczne nastroje społeczne w stosunku do budownictwa sakralnego, a na ile jest ona jednostronną, subiektywną opinią autora w przedmiocie, o którym pisze. Faktem jest, że owocem walki i przetargów Kościoła z władzami państwowymi o legalną budowę nowych świątyń stał się dynamiczny ruch wznoszenia obiektów sakralnych, który przybrał wręcz charakter manifestu wiary i poparcia dla hierarchii kościelnej. Imponująca liczba kościołów parafialnych powstałych w omawianym okresie na obszarze (archi)diecezji lubelskiej stanowi – jak już wcześniej wspominałam – blisko połowę świątyń zbudowanych w okresie 200 lat na historycznym i obecnym terytorium diecezji, a od 1992 r. – archidiecezji lubelskiej.

**Construction of Parish Churches in the Lublin (Arch)Diocese
in the Nineteen-Eighties and Its Continuation in the Nineties.
Statistical Comparison**

The article schematically presents the range and outline of the issues concerning the building of parish churches in the Lublin diocese (and since 1992 – archdiocese) in the nineteen-eighties and nineties. This outline is an introduction to a broader study of the research problems in question. The subject of discussion is construction in the sense of a process, during which investments connected with building sacred and church facilities were initiated and implemented in the difficult and changeable period of People's Poland and from 1990 – under democratic conditions. The nineteen-eighties witnessed an unprecedented explosion of church building, which continued in the next decade. In the area of the Lublin (arch)diocese over 130 parish churches were built situated mainly in large towns and in the northern and central part of the diocese. This unquestionably impressive number of new churches and other facilities built in a relatively short time is the result of many-year-long efforts and negotiations with communist authorities over church construction that were undertaken by the then Bishop Ordinary of the Lublin diocese, Bolesław Pylak. The text omits the issues concerning the architecture and architects of church buildings because they are a separate research problem that requires detailed analysis.

Keywords: church building, church, parish, diocese, archdiocese, communist authorities
